

УДК 343.353:304

І. В. Костенко, кандидат юридичних наук,
науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
НАПрН України

Роль громадської свідомості у запобіганні корупції

Стаття присвячена вивченню особливостей формування громадської свідомості за допомогою системних заходів антикорупційного виховання, які у своїй сукупності здатні поступово викоринити корупцію, при умові одночасного використання трьох стратегій, а саме: стратегії усвідомлення, стратегії попередження та стратегії верховенства права.

Ключові слова: боротьба з корупцією, навчання і вивчення процесу, цінність, освіта.

Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки. Як наслідок, корупція стає однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, яке негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

В останні роки в Україні у сфері протидії корупції було зроблено досить багато – прийнято низку законодавчих актів

антикорупційного спрямування, розроблено спеціальну антикорупційну програму, на політичному рівні проголошено курс на посилення протидії цьому явищу. Однак ці та інші заходи не привели до відчутних позитивних результатів у справі протидії корупції. Залишається недослідженою та нереалізованою належним чином низка питань щодо ролі громадської свідомості в антикорупційних заходах.

Отже, метою цієї статті є аналіз корупції як соціального та морально-психологічного явища, надання більшої значущості антикорупційному вихованню населення, в результаті якого зростає роль громадської свідомості у запобіганні корупції.

Корупцію можна вважати невід'ємним атрибутом публічної влади, який притаманний усім державам без винятку. Корупція як соціальне явище існувала, існує і буде існувати, доки існує держава і публічна влада, відмінність різних держав у цьому плані полягає не у наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси. Жодна із соціально-політичних і економічних систем не мала, не має і не може мати повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги та прояви, а також можливості її впливу на соціальне життя. Таким чином, корупцію як соціальне явище неможливо викорінити в якійсь конкретній державі чи на якомусь конкретному етапі соціально-економічного розвитку. Максимум, чого можна досягти у протидії цьому злу, це – зменшити її обсяги, обмежити сфери її розповсюдження і впливу, змінити характер корупційних проявів, обмежити вплив корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси [1, с. 54–55].

Отже, коли ми визначаємо сутність та зміст корупції, нам необхідно розуміти, що ми не здатні віднести корупцію до якогось конкретного суспільно небезпечного діяння. Причиною цього є її соціальна обумовленість. Внаслідок чого, корупція проникає в усі сфери суспільного життя, надає розлад людським стосункам та соціальним цінностям, порушує гідний стан речей та поступово приводить до корозії влади. Саме про корозію

влади досить обґрунтовану думку надав російський вчений О. І. Кірпічніков, який зазначив: «Корупція – це корозія влади. Як іржа роз’їдає метал, так корупція руйнує державний апарат, роз’їдаючи моральні устої суспільства. Рівень корупції – своєрідний термометр суспільства, показник його морального стану і здатності державного апарату вирішувати завдання не в своїх власних інтересах, а в інтересах суспільства. Подібно до того як для металу корозійна втома означає зниження межі його витримки, так і для суспільства втома від корупції означає зниження його опору» [2, с. 17].

Розгортаючи думку про те, що корупція не існує поза людською поведінкою та діяльністю, ми можемо розкривати не лише сторону корупції як соціального явища, але й як психологічного та морального. Можемо стверджувати, що корупція – це певний спосіб мислення, який необхідно викоринити у громадськості. В іншому ж випадку корумповані відносини будуть надалі витіснити правові та етичні, а корупція в повному обсязі стане нормою функціонування влади і способом життя значної частини суспільства. Досить небезпечним наслідком цього є значний злам у суспільній психології та громадській свідомості, оскільки люди у своїй поведінці вже з самого початку будуть налаштовані на протиправні способи вирішення питань. Отже, буде чи не буде вчинено корупційне діяння, залежить від конкретної особистості. Слід погодитись з твердженням про те, що коли держава створює для своїх громадян умови примусу, то це породжує нездорову систему і має негативний вплив на суспільство. За умов панування правового нігілізму, соціальної нестабільності і невпевненості у своєму майбутньому, культивуваці психології користюлюбства і жадібності, падіння моральності, відсутності чіткої ідеології державної служби державному службовцю, який, умовно кажучи, стоїть перед вибором: чесно виконати свій обов’язок чи зловжити владою або посадовим становищем, – легше схилитися до корупційної форми поведінки [3]. Підкреслюючи психологічне коріння корупційної поведінки, слід виходити з того, що особа, яка стає на шлях вчинення корупційних діянь, не є,

так би мовити, корумпованою від природи. Корумпованих рис поведінки особи набуває в процесі власної соціалізації. Отже, стане чи не стане особа корупціонером залежить не стільки від того, які традиції чи психологічні настанови вона увібрала в себе від народження, а від того, в якій суспільній атмосфері вона зростає, який психологічний клімат панував навколо неї, які вчинки визнавалися аморальними, а які з боку моралі заохочувались. Іншими словами, йдеться про суспільну свідомість, в якій фіксується надзвичайно багато аспектів суспільного життя, у тому числі відношення громадян до закону і їх реакція на корупцію [3]. Антикорупційне виховання суспільства можна вважати одним з основних заходів боротьби з корупцією, основним завданням якого є формування в молодих людей громадянської позиції стосовно корупції. До переліку завдань антикорупційного виховання можна віднести: ознайомлення з явищем корупції, заохочення нетерпимості до її проявів, демонстрування можливості боротьби з нею, розроблення власних антикорупційних заходів. Антикорупційний рух є сильно ангажованим в емоційному плані, що може призвести до поверхового вивчення корупційного явища. Щоб запобігти такому наслідку, необхідно надати громадськості можливість виховання в собі ціннісних установок та реалізації розширення власних можливостей. Засоби одержання та надання інформації з антикорупційного виховання можуть бути тими ж, що й у цілому в усьому соціальному вихованні: застосування соціальних мереж, лекції, аналіз різних письмових джерел інформації, бесіди з досвітніми людьми, перегляд кіноматеріалів та ін. Проте антикорупційному вихованню завжди загрожує небезпека того, що чисте інформування стане методичним ознайомленням громадськості з можливостями корумпованої поведінки або призведе до приниження суспільства та держави, в якій ми живемо, в очах суспільства. Тому варто зберігати почуття міри, не забуваючи про те, що основне завдання полягає не в тому, щоб якнайбільше знати, а в тому, щоб уміти як можна більш точно оцінювати.

Необхідно також зазначити про необхідність певних установок в інтеграції антикорупційного виховання населення. Установка є ціннісною диспозицією, постійною схильністю до того, щоб оцінювати явище певним чином. Установка ґрунтується на сприйнятті, емоційних реакціях, поведінковому досвіді та намірах. Усі п'ять елементів пов'язані між собою та взаємозамінні. У випадку з нашим прикладом емоційні реакції вступають у дисонанс із моделлю звичної поведінки та когніцією (осмисленням), тому прокорупційна установка не є категоричною. Один елемент, що змінився, може заміщати собою інші, наприклад, можливості, що змінились, поведінка й поведінкова практика можуть замінити когніцію, емоційну реакцію та установки [4].

Отже, першим кроком є необхідність зрозуміти інформацію. Шкода, заподіявана корупцією, найчастіше доводиться за допомогою економічних і соціально-політичних аргументів. Для більшості населення вона може бути незрозумілою. Тому аргументи треба надавати у доступній формі для різних верств населення та показати, як корупція зачіпає інтереси їх близьких. Другим кроком необхідно запам'ятати інформацію, але без загрози для свободи вибору громадян. І нарешті, третім кроком є «ефект самопереконання», який найбільш дієвим стає внаслідок інтенсивного обмірковування та аргументування [5].

Антикорупційне виховання являє собою виховання цінностей. У такому вихованні цінностей не завжди чітко розділяються дві форми соціального регулювання – мораль і конвенція, тому аргументи та інтерпретації можуть підбиратись неточно. У процесі антикорупційного виховання не можна забувати про цю різницю, а також про можливу напругу між моральною та конвенціональною точками зору. З конвенціональної точки зору, «дозволено те, що не заборонено». З моральної точки зору, учинок оцінюється незалежно від того, чи існує конкретна норма, що його регулює. Різний ступінь універсальності й обов'язковості моралі та конвенцій (суспільних норм), а також різна реакція на їх порушення мають велике значення для вибору способу аргу-

ментації в антикорупційному вихованні. У сфері правопорядку злочинний характер корумпованої поведінки ґрунтується на порушенні закону, у той час як суспільство в першу чергу вбачає в цьому порушення моралі. Це особливо характерно для дітей і підлітків: вони набагато більш чутливі, ніж дорослі, реагують на порушення моральної норми і звертають порівняно невелику увагу (у порівнянні з дорослими) на порушення суспільної угоди (конвенції). Аргумент «Корупція – це зло, тому що вона порушує закон» може залишитись не почутим [6].

Зважаючи на викладене вище, можна зазначити, що захист громадської свідомості від корупційного впливу, який, зокрема, включає збереження моральних цінностей та зростання суспільної свідомості, є одним із стратегічних напрямів запобігання корупції. Для ефективної антикорупційної діяльності необхідно активно здійснювати антикорупційне виховання населення. В результаті такого системного підходу корупція буде приречена на поразку.

Список використаних джерел

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. – Київ : Атіка, 2001. – 304 с.
2. Кирпичников А. И. Взятка и коррупция в России / А. И. Кирпичников. – СПб. : Альфа, 1997. – 352 с.
3. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні / О. О. Акімов // Держ. управління: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 181–188.
4. Zimbardo P. G. Psychology of Attitude Change and Social Influence Hardcover / P. G. Zimbardo, M. R. Leippe. – 1991.
5. Антикоррупционное воспитание в школе : метод. пособие для общеобразоват. и высш. учеб. заведений / сост.: Э. Баконис, В. Вайцекаускене, Д. Пянкаускене. – Вильнюс : Центр соврем. дидактик, 2006. – 312 с.
6. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер. – Київ : Плеяди, 2006. – 220 с.

І. В. Костенко

Роль общественного сознания в предотвращении коррупции

Статья посвящена изучению особенностей формирования гражданского сознания с помощью системных способов антикоррупционного вос-

питания, которые в своей совокупности способны постепенно искоренить коррупцию, при условии одновременного использования трех стратегий, а именно: стратегия осведомления, стратегия предупреждения и стратегия верховенства права.

Ключевые слова: *борьба с коррупцией, процесс обучения и изучение процесса, ценность, образование.*

I. Kostenko

The part of public consciousness in prevention of corruption

The article studies different ways of fighting corruption. The overall goal was the young people to receive update information about this social phenomenon, and at the same time, to increase their knowledge about issues like: the role and functions of the state institutions, the formation of the state budget and taxes, the work of local authorities. In this article we talk about different ways of fighting corruption. The citizens should be responsible for their own lives and for their state. Only the citizens can change the state and make it better. The people should be literate and educated. Only in this case the people can fight against corruption. There are a lot of reasons for corruption. One of them is a human greed. Therefore, corruption is not a pathology. Because everyone of us wants to take care of themselves and their relatives. The corruption grows when the people contribute to this. If the people forget about their civic duty. If the people love themselves more than their country. If the people perceive corruption is normal. In such cases, corruption grows up in the country. The young people see such picture and start to do the same. Young people perceive the civil service as convenient and attractive lifestyle. Society begins to resent. Society begins to envy those who easily and dishonestly earn money. The people are indignant, but they do the same thing at any convenient opportunity. But why different countries have different levels of the corruption? In this article we talk about the fight against corruption. Corruption is a social and psychological phenomenon. The level of corruption is depends on the mentality, culture and traditions of society. In a society where corruption has been legitimized to defeat corruption is more difficult. The level of corruption is high in their countries which has low levels of social development and low civil consciousness. The level of corruption can grows for various reasons: a weak economy, a shortage of jobs, poor. The level of corruption is high in the countries where everything is under the control of one person. But what goes into the design of effective anticorruption education programs? What factors must be

considered? How can we ensure that anticorruption education is genuinely effective? While the issues are complex and many are country-specific. Corruption has gained significant attention in development discourse and practice. While anticorruption training is identified as a useful approach to fostering the development of broadbased alliances for demanding reform and addressing demand side anticorruption issues (in the public and private sector and in civil society), anticorruption training is still very much in its infancy: anticorruption training has not yet been mainstreamed into traditional development assistance and also within development agencies there is scope for increasing anticorruption training and broadening the audience. This article examines the role of public awareness. It also looks into the design and methods of proper anticorruption training. If a solid foundation can be established, then anticorruption education can be one of the most consistent and effective ways to produce a new generation of anticorruption citizens who will demolish the pro-corruption culture.

Keywords: *anti-corruption, teaching and learning process, value, education.*